

Gondolatok a vajdasági versmondásról

Gellér Tibor

„A versmondás: a beszélőművészet egyik válfaja. Művésze a versmondó; az ő feladata azonos a művészet minden más ágában munkálkodó művészével: az élet hű ábrázolása és szenvedélyes törekvése e társadalom továbbépítésére.”

(Ascher Oszkár)

*Azoknak szólok, akik bár látták,
se nem védtek, sem gyaláztak,
mert Bácskában írtam verset.*

(Fehér Ferenc: Ajánlás)

Két igazságot idéztem. A szavalóművész és a költő igazságát. Mert mindkettő igaz és való, és összefügg, mint az élet és a kenyér.

Nemcsak a magánbeszélgetéseket, irodalmi vitákat, hanem vajdasági irodalmunkat is áthatja egy jogos, nosztalgikus panasz: mit ér a költő ha vajdasági, van-e talaja a bácskai futóhomokon, a Duna és a Tisza mentén. Nem egy költőnk érzésvilágának gyökerei nyúlnak le ehhez az élményhez, hanem mindegyik írónk, költőnk lapangó vagy elemi erővel feltörő kiáltása ez. Árnyként követi vajdasági irodalmunkat, s nem lehet menekülni tőle, mint a rossz álom hatásától, mely deprimál és megkötyagosítja az embert.

Mert nem elég a költőnek a belső élmény-anyag, ami elvitathatatlanul itt van, itt van körülöttünk, itt él, mozog, csak ki kell nyújtani érte kezünket és szinte olyan erővel hat, hogy nehéz a vajdasági íróembernek elszakadni tőle. (S ez az élmény-anyag nem is vész el visszhangtalanul.) Mégis valami hiányérzet kap hangot irodalmunkban, kielégületlenség. Valami érzéskomplexum, amit nem könnyű megmagyarázni. Banálisan talán így lehetne megfogalmazni: talajtalanság, mert az írónak éltető, felfelérőpítő erőre van szüksége, talajra, hogy meggyökeresedjen benne, hogy új éltető nedveket szívjon belőle. S ezt a talajt csak az emberekben kell keresni, az olvasóban. Nem elég az élmény-anyag, nem elegetendők az impressziók ebből a mi életünkben, ezt el is kell mondani valakinek. Mert a költemény, a próza azért születik, hogy hasson, s a publikáció nem a költő hiúságának kiegészítésére szolgál. És éppen ebben a kérdésben kell keresni költőink hiányérzetének a nyitját. Kinek írnak? Keserűen kísért a kétely: Don Quijote-i harcot vívunk csupán, pedig nálunk már lejárt a szélmalom-harcok kora. Ezt nem szabad elhallgatnunk, ennek a problémának nem szabad csupán irodalmi megnyilatkozásokban felbukkannia. Mai életünk, igaz, ezer szövevényében, robbanásában is lehetőséget nyújt a vaj-

dasági frónak, hogy eljusson a közönségig, az olvasóig, csak hiányzik a szervezett irodalmi élet, a véletlenre bízunk könyveink, irodalmi alkotásaink terjesztését.

És van-e igazi tolmácsolója, harcos társa a vajdasági költőnek, akit „azért nem ismertek, mert Bácskában írt verseket”? Eddig sehol sem találtam rá erre a kérdésre: sem folyóiratunkban, sem napi- vagy hetilapjaink hasábjain, sem a rádióban.

Csak szórványosan, itt-ott, baráti beszélgetésekben merült fel a kérdés: van-e szavalónk, van-e olyan előadónk, aki a versmondást művészi magaslatra emelhetné, vagy, ha nincs — mert úgy szólván nincs — miért nincs?

Sokkal összetettebb a kérdés, semhogy egy kis írásban — nem megoldhatnánk, — hanem csak megmagyarázhatnánk. Mert a szavalóművészet együtt áll vagy bukik irodalmunkkal, helyesebben irodalmi életünkkel.

Egy bizonyos: a versmondó nem fejlődhet művészé irodalmi élet nélkül és viszont. Mert a költő megszólaltatója, költeményeinek elmélyült tolmácsolója, népszerűsítője a szavalóművész.

Nemcsak irodalomkedvelő közönségünk, de *előadóművészetünk, irodalmi életünk is nagyon megsínyli a szerzői estek, az irodalmi matinék hiányát.* Mert ezeken az esteken fejlődhet, érlelődhet a versbemondó művészé, itt kaphat jelentőséget művészete. Itt találkozhat az író, a költő olvasójával, itt találja meg a versmondó művészetének rugóját.

A közelmúltban történtek ugyan effajta kísérletek, s nem is visszhangtalanul. Gondoljunk csak a szubotícai, noviszádi, verseci stb. irodalmi estekre. Látogatottságban nem volt hiány, az író és a hallgató is elégedetten távozott. De mindez csak kísérlet maradt, s nem folytatódik. Pedig folytatni kellene, sőt előadóművészek közreműködésével tökéletesíteni.

Sajnos, gyakran itt akad meg a dolog. Vannak-e olyan szavalóink, akikre a költő bátran rábízhatja költeményének tolmácsolását?

A vajdasági versmondás is szerzői esteken, irodalmi matinékon bontakozott ki, valahol a 30-as évek táján, hogy fejlődése sok csetlés-botlás után megakadjon. Itt tűntek fel első szavalóink — színészek vagy műkedvelők — de mindkettő a maga álpátoszával, hatásvadászatával. A színész a versmondásban is „szerepet” látott, szavalás közben is „alakításra” törekedett. Arcjátékkal, taglejtéssel, testmazdulatokkal

kísérte a szöveget, megfélemlítve a vers hangulatának, ritmikai egységének, zeneiségének, mondanivalójának átéléséről, közléséről a vers érzelmi-gondolatai és formai egységének művészi kifejezéséről.

Másrészt a műkedvelő a szavalásban szereplési lehetőséget talált, ambíciójának kiegészítését. Igazságtalanok volnánk, ha nem említenénk meg a haladó gondolatot hirdető irodalmi matinék politikai értékét, melyekben a szavalás, a versmondás stílusa, „művésziessége” háttérbe szorult ugyan, de enélkül is megvolt termékenyítő hatásuk. Szabadkai gimnáziumi éveim alatt nem egy ilyen matinének, szerzői estnek voltam én is hallgatója a Nép körben. Ezek a hivatalos vagy zártkörű irodalmi összejövetelek voltak melegegyai a vajdasági versmondásnak. Mégsem fejlődött művészetté, mert irodalmi életünk hanyatlásával versmondásunk is lemaradt. Ezért nem beszélhetünk sajátos szavaló-stílusokról nálunk.

A múltban a haladó gondolat üldözése, a cenzúra, a nemzetiségi politika, majd a társadalmi kiábrándulás és közöny elsorvasztotta kultúréletünket is. A hivatalos irodalmi matinék, a nemzeti romantika szülte irodalmi jubileumok, évfordulók nem adták meg a szavalás, a versmondás savát-borsát, inkább elvetették éltető levegőjét. Így a versmondás fejlődésében szakadás állt be. A „régi generációból” Pataki Lászlón kívül nem kaptunk egy szavalóművészt sem.

A felszabadulás után ünnepi akadémiák, ünnepélyek, díszelőadások dobentettek rá újra a nagy igazságra: *nincsenek szavalóművészeink.* Pedig a megismétlődő szükség eléggé sürgette a fejlődést. Ez volt nálunk a versmondás „aranykora”, mégis alig vetett felszínre néhány tehetséget, s később ezek is elvesztek és hiányzik a nevelő, aki felkarolja ezeket a fiatalokat, akinek művészete irányadó művészi normát jelentett volna.

A versmondás nálunk mostoha művészeti ág. Színészeink, közönségünk, sőt hivatalos köreink is a versmondást a beszélő-művészet másodrendű vagy harmadrendű válfajának tartják. *A versmondás nálunk nem külön művészet,* nem is fejlődhetett azzá. *Már eleve nem úgy tekintettünk rá, mint egyenrangú művészeti ágra.* Ennek a megállapításnak az sem lehet ellenére, hogy epikus korban élünk.

Vajon melyik színházunk karolta fel a versmondást? Van-e ilyen irányú ne-

Velése, gyakorlati útmutatása? Sem a szabadkai, sem a topolyai színház nem adott szavalóművészt, hiszen Pataki László sem színészei alatt fejlődött az a. Pedig színházaink hivatottak felkarolni ezt a lebecsült művészeti ágat. A rádió lírai tízpercében még mindig a klasszikus versmondó-stílus megnyilvánulásait halljuk. Pedig mai irodalmunk, a klasszikus kötöttségtől felszabadult költészetünk új versmondó-stílust, új kifejezési módot kíván.

Van néhány fejlődőképes, tehetséges szavalónk. Ha tehetségüket említjük, keserű legyintés a felelet: ki törődik velük, ki foglalkozik velük, hol bontakozhat ki tehetségük – s főleg – kinek szavaljunk? Van-e, aki egyáltalán meghallgat bennünket? Valljuk be őszintén: számkivetettségünk nem hallucináció, nem tetszelgés, hanem keserű rádöbbenés elhanyagoltságunkra. Éppen olyan igaz, mint a költő sóhaja, a vajdasági író panasza. Forrásuk is egy. Kicsiny nálunk az irodalmat kedvelők tábora. Nincs olvasóközönség, se irodalmi élet, irodalmi közvélemény. Kihez szóljon a szavalóművész, mikor közönségünk nem fogadja szívesen? Mi a jövője ennek a művészeti ágak? Fejlődhet-e nálunk a versmondás, amikor a közönség közömbösen fogadja a szavaló fellépését. Gyenge ez a talaj, hogy életerősebb fejlődés indulhasson benne, hogy a versmondás megkapaszkodhasson, s művészetté váljon. A szavalónak nincs közönsége. A szavalóművészet eljutott arra a pontra, amikor szóba sem kerül, s így az irodalom, a költészet elveszítette harcos társát.

Hol a kiút ebből a kátyúból? A szavalóművészet fellendítése nem elszigetelt feladat. Mint már elöljáróban elmondottuk, a versmondás nem verhet erősebb gyökeret életesebb, izmosabb irodalmi élet és közönség nélkül. Irodalmi életünk kérdése sem oldható meg önmagában, mellőzve a társadalom valóságos hozzájárulását. A szava-

lóművésznek, akárcsak az írónak irodalmi estékre, matinékre, szerzői estékre van szüksége. És erre van szüksége a közönségnek is.

Költőnek, írónak, versmondónak meg kell jelennie a közönség előtt. Elvinni közjük az írást, a szép szót, élő kapcsolatot kell teremtenie az olvasóval, ha az irodalom elhivatottja nem akar észrevétlenül, magárahagyatva és elfeledve elzárkózni az élettől. Meg kell találni a módját, hogy irodalmi esteken, szerzői esteken újra felvegyék a kapcsolatot az élő emberrel, az olvasóval közvetlen módon is. És teret kell adni a versmondónak ezeken az esteken, legyen a versmondó legnagyobb segítőtársa a költőnek, hogy a beszédművészet ne legyen nálunk mostoha-gyerek. És nemcsak ezért. A költő, író, írásművészete jusson el a hallgatóhoz művészi módon, csorba nélkül.

Ezzel is nevelhetünk és kell is olvasót nevelnünk: iskolában, színpadokon, irodalmi körökben, előadó esteken, rádióban. Közönséget kell teremteni, életető erőt. Talajt a költőnek, szavalóművésznek egyaránt.

Nagy segítség ebben a nevelésben a rádió. A rádió elterjedése a szavalóművészet új fellendülését eredményezheti, ha nem marad önmagára. A rádió kifejező eszközeivel új fejezetet jelenthet a versmondás fejlődésében. A rádió szokásos lírai tízperceivel megkezdte a nevelést. A közönség és a versmondó nevelését. De elegendő-e ez? Elegendő-e lírai tízpercet közvetíteni visszhang, bírálat, serkentés nélkül? Tudjuk-e egyáltalán hányan hallgatják ezeket az adásokat? Ez nem a rádió szerkesztőségének magánügye, ez közügy. Leendő versmondásunk ügye.

Elég erősek leszünk-e, hogy az irodalmi élet fellendítésével közönséget, olvasótábort és hallgatóságot teremtsünk s ezzel együtt kialakítsuk a versmondás művészetét

